Nr 1
2016

Lavbulletinen

Svensk Lichenologisk Förening

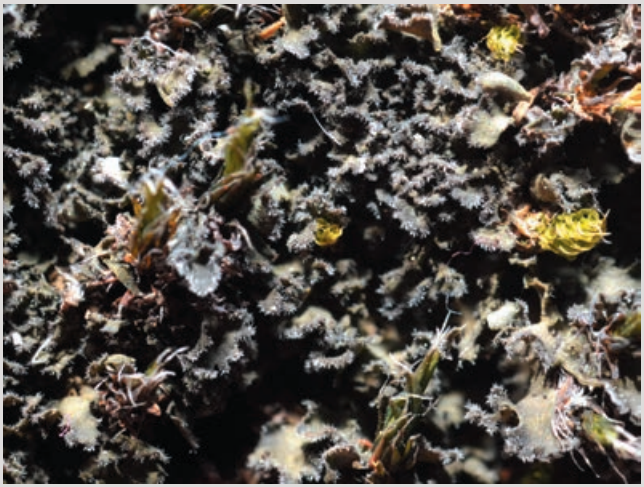

Exkursionsrapport - Indalsälven
Frostig asplav - ett porträtt
Cinnoberfläck i Skåne
Storsporig päronlav i Halland
Herbarium GB - en insiderrapport

Svensk Lichenologisk Förening

SLF bildades hösten 1992 i syftet att samla och främja de lichenologiska intressena i Sverige. Föreningen samlas vid två tillfällen varje år, en gång på våren och en på hösten för exkursioner eller kurser. Medlem blir du genom att sätta in 120 kronor på pg 29 24 26-4, Svensk Lichenologisk Förening. Skriv ditt namn, adress och telefonnummer samt eventuell e-postadress på talongen. Familjemedlemmar betalar 20 kronor. Avgiften gäller för ett år. SLF har en hemsida som du hittar på adressen: http://www.sbf.c.se/slf/

Styrelse

Ordförande: Martin Westberg
Evolutionsmuseet
Norbyvägen 16
752 36 Uppsala
e-post: martin.westberg@em.uu.se

Vice ordförande: Mikael Hagström
Gallstrandsvägen 4, 585 99 Linköping
tfn 076-84 58 206
e-post: mikael.hagstrom@telia.com

Sekreterare: Måns Svensson
Tarby, 186 95 Vallentuna
tfn 08-512 325 00
e-post: Mans_Svensson@telia.com

Kassör: Per Larsson
Nybble, Parstugan, 643 98 Julita
tfn 076-724 8663
e-post: per.larsson@nordiskamuseet.se

Lavbulletinen

Lavbulletinen är SLF:s medlemshäfte och skickas ut 2 gånger per år. Vi sammanfattar föreningens aktiviteter och publicerar artlistor och redogörelser från exkursionerna. Vi tar tacksamt emot enkla manuskript om lichenologiska nyheter i Sverige t.ex. inventeringsrapporter eller populariserade sammanfattningar av forskningsresultat som examensarbeten, doktorsavhandlingar och forskningsrapporter. Vi vill också rapportera intressanta artfynd och uppmärksamma sällsynta eller dåligt kända lavar.

Redaktörer: Ulf Arup, Sösdala 2072, 280 10 Sösdala, tfn 070-294 6944
epost: ulf.arup@telia.com

Martin Westberg, tfn 0730-220 814
e-post: martin.westberg@em.uu.se

Lars Fröberg, Botaniska museet, Box 117, 221 00 Lund
046-222 0129, epost: lars.froberg@biol.lu.se

Omslagsbild: Glashårslav *Leptoschidium albociliatum*. Foto: U. Arup

Ordförande har ordet

Vårexkursionen i april gick till Småland och innebar ett smått chockerande rekord i antal deltagare. Fler än 50 personer var med på åtminstone en av dagarna och det är ju otroligt kul att så många vill vara med på en lavexkursion. Så många deltagare kräver ju lite eftertanke och logistisk planering men Emil Persson som arrangerade exkursionen, som bl.a. gick till det fina naturreservatet i Bjurkärr, ska ha en eloge för ett bra jobb och förhoppningsvis tyckte alla att det var en mycket givande helg. Jag hoppas att deltagarantalet inte var en tillfällighet och att framtida exkursioner också blir välbesökta.

Sedan februari jobbar jag på Evolutionsmuseet i Uppsala som intendent för lavherbariet. En av mina arbetsuppgifter består i att uppdatera och utveckla Santessons checklista på nätet. Hur många lavar vi har i Sverige är en vanlig fråga jag får men någon officiell siffra har jag aldrig sett. Jag kan berätta att i mars i år omfattade listan 2219 svenska lavar och 399 lavparasiter. Ytterligare arter kommer dock till hela tiden och bl.a. rapporterade vi nyss fem nya arter från Pältsan i nordligaste Sverige i en artikel i Graphis Scripta. Det ska bli roligt att sammanfatta listan igen vid slutet av året och se vilka tillskott vi fått.

Till sist glädjer vi oss åt att Roland Mobergs nya, efterlängtade lavflora kommer vilken dag som helst. Med vackra foton av Svante Hultengren kommer den att vara ett fint sällskap under sommarens exkursioner.

Glad sommar!

Martin

SLF:s höstexkursion längs Indalsälven 12–13 september 2015

Andra helgen i september var det dags för SLF att ta en tur längs Indalsälven. Elfenbenslav, trådbrosklav och grynig påskrislav stod på programmet och vi var också sugna på att ta en ordentlig titt på stenarna i den torrlagda älvfåran i Döda fallets naturreservat. 11 deltagare träffades på vandrarhemmet i Liden för höstens lavexkursion.

Deltagare: Martin Westberg, Måns Svensson, Stefan Ekman, Linnea Ekman, Ulf Arup, Emil Persson, Toni Berglund, Fredrik Jonsson, Emil Nordin, Per Löfgren, Hans Terelius.

Stadsberget - lördag 12 september

Från vår bas i Liden i Medelpad körde vi längs Indalsälven längs väg 87. Första anhalten blev Stadsberget där vi stannade till på östra sidan av tunneln där vägen skär genom berget. Här studerade vi basiska klippor, där vi efter en stunds letande kunde hitta en hel del intressant, bland annat lodyteorangelav *Athallia vitellinula*, bomullsmjöllav *Botryolepraria lesdainii*, lodyteklotter *Lecanographa abscondita* och tre sorediösa orangelavar: mjölig orangelav *Caloplaca citrina*, guldorangelav *Leproplaca chrysodeta* och stuporangelav *Leproplaca obliterans* (Fig. 1).Vi gjorde också ett fint fynd av den mycket dåligt kända *Catillaria cryptophila* (Fig. 2), som trivs i kalkrika underhäng. Arten beskrevs faktiskt från just Jämtland redan 1874 (Offerdal), men sedan går antalet fynd att räkna på ena handens fingrar. Till viss del beror frånvaron av fynd på oklar taxonomi, men då delar av exkursionssällskapet specialstuderat arten vågar vi ändå rapportera den. På asp vid branten hittade vi också grynig gelélav *Collema subflaccidum*, rödlistad och starkt hotad och under rotvälta växte den likaså rödlistade smalskaftslaven *Chaenotheca gracilenta*.

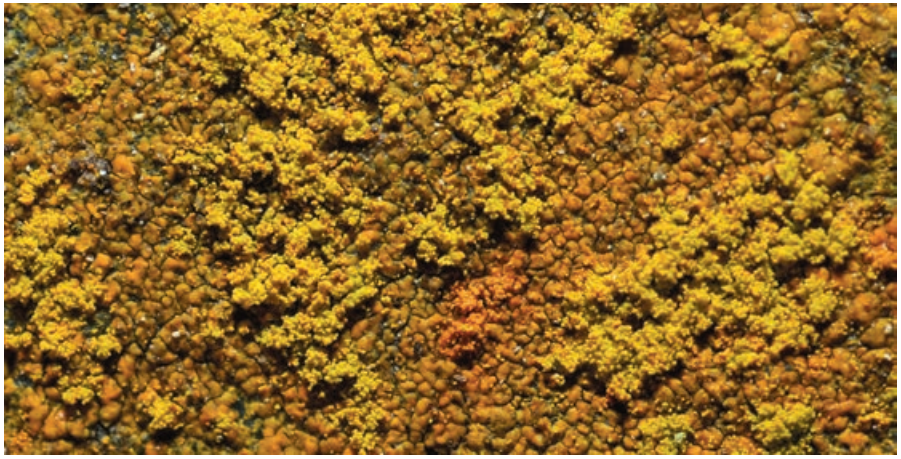

Fig. 1. *Leproplaca obliterans* stuporangelav. Lägg märke till färgvariationen mellan olika bålar. Foto: U. Arup.

Fig. 2. *Catillaria cryptophila*, inte vacker men sällsynt. Växte på en skuggad lodyta. Foto: U. Arup.

Nybodberget

Vägledda av Fredrik Jonsson, som har inventerat den sällsynta elfenbenslaven *Heterodermia speciosa* i Jämtland, hade vi inga problem att hitta denna raritet på en sydvänd bergvägg. Lodytorna såg inte så märkvärdiga ut där de låg bakom en sommarstugetomt, men var verkligen något extra. Förutom elfenbenslav satt där också bland annat kalkgytterlav *Fuscopannaria praetermissa*, skrovellav *Lobaria scro-*

Fig. 3. *Physconia detersa* nordlig dagglav. Påminner om gulkantad dagglav men saknar dennes gula ton på soralen. Foto: U. Arup

biculata och korallblylav *Parmeliella triptophylla*. Vi fick också tillfälle att diskutera skillnaderna mellan fjällig dagglav *Physconia perisidiosa* och den mer sällsynta nordlig dagglav *P. detersa* (Fig. 3) som båda växte bredvid elfenbenslaven. Det här var ett kort stopp och vi fortsatte snart söderut mot Revaberget.

Revaberget

Konditionen på den lilla grusvägen ned till Revaberget gjorde att vi parkerade nedanför Hölleforsen och tog en promenad i duggregnet. Efter lite förvirring kring kartan hittade vi fram till området. Här fanns en fin gammal granskog och mycket riktigt hitttade vi trådbrosklav *Ramalina thrausta* vackert växande på grangrenar, tillsammans med garnlav *Alectoria sarmentosa* och den ovanliga granpensellaven *Gyalideopsis piceicola* (Fig. 4), som dessutom var fertil. Vi noterade också skorpgelélav *Rostania occultata* på rönn där den växte tillsammans med ett gäng vackra njurlavar: stuplav *Nephroma bellum*, bårdlav *N. parile* och luddlav *N. resupinatum*. Tillbaka på parkeringsplatsen uppmärksammade vi ett litet cementblock som låg på marken. Här satt rikligt med *Caeruleum heppii* (Fig. 5), en mycket liten art som man inte ser så ofta. Arten hörde tidigare till *Acarospora* och har liksom dessa hundratals sporer i varje sporsäck. Däremot har den en annan typ av sporsäck med en amyloid tubstruktur i toppen.

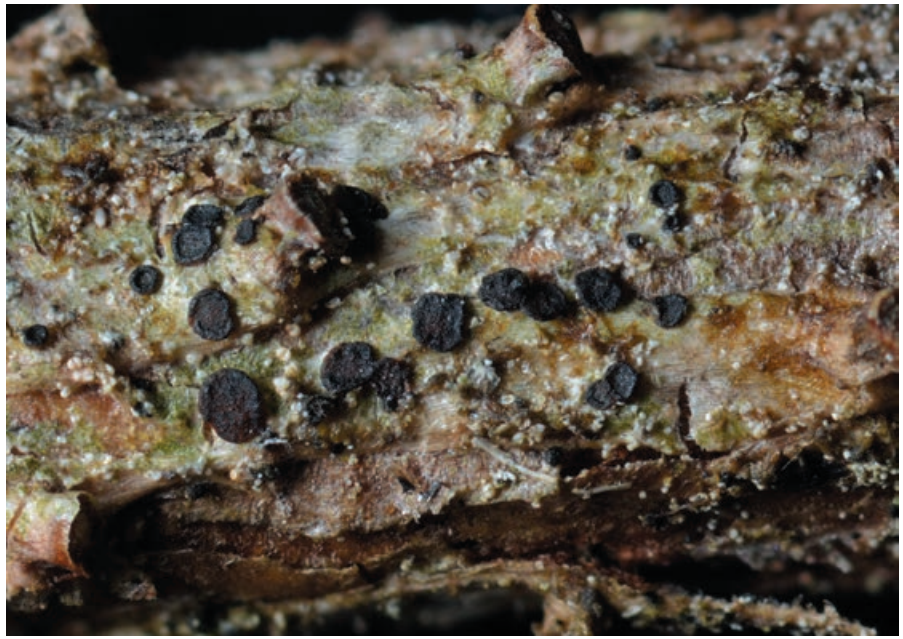

Fig. 4. *Gyalideopsis piceicola* granpensellav. Tyvärr saknas på bilden de för arten så typiska hyfoforerna som ser ut som förgrenade penselspetsar. Foto: U. Arup.

Kännetecknande för arten är annars att de små apothecieskivorna ofta har en ärggrön pruina.

Döda fallet - söndag 13 september

Från parkeringen vid turistattraktionen Döda fallet, travade vi i rask takt ned till Indalsälven med sikte på grynig påskrislav *Stereocaulon incrustatum* (Fig. 6), som Ulf och Martin hittade under en inventering inom åtgärdsprogrammet för nämnda lav (Arup 2006). Arten trivs framför allt på sand där konkurrensen från gräs, örter och mossor är svag. Det får dock inte vara för öppet och för kraftig störning av sanden så laven blir helt begravd. Ofta påträffar man den i en gränszon mellan öppen sand och mer slutna partier med mossor och enstaka grästuvor. Arten känns igen på bland annat att fyllokladierna är vårtformade, dvs. relativt runda och varken avlånga, sköldformade eller grenade. Den har dessutom en varmare, smutsigt gråbrun färgton som skiljer den från övriga påskrislavar, speciellt tydligt blir detta vid fuktig väderlek. Arten är för närvarande känd från en lokal i Blekinge och knappt tiotalet lokaler i Jämtland. Efter en ordentlig titt på arten vandrade vi upp till den torrlagda älvfåran där vi tillbringade återstoden av exkursionen. Lavfloran var kanske inte riktigt så artrik som vi hade hoppats, men vi kunde fortsätta att titta på påskrislavar och noterade både

Fig. 5. *Caeruleum heppii.* Lägg märke till den tunna pruinan på apothecieskivan. Foto: U. Arup.

knaggpåskrislav *Stereocaulon cumulatum* och dvärgpåskrislav *S. nanodes*, samt nycklade tillsammans ut den underliga fingerpåskrislaven *S. subcoralloides*. På järnhaltig sten hittade vi några arter vanliga på sådant underlag, t.ex. ockraröd skivlav *Lecidea silacea* och rostkartlav *Rhizocarpon oederi*.

Denna del av Jämtland är värd fler besök och en och en halv dags exkurerande är naturligtvis inte tillräckligt för att göra området rättvisa. Vi misstänker att älvdalen med kringliggande berg och raviner har en hel del fler hemligheter som väntar på upptäckt och vi är flera som ser fram mot fler exkursioner längs Indalsälven.

Tack
Länsstyrelsen i Jämtland beviljade insamlingstillstånd för Döda fallets naturreservat. Tack till Carl-Johan Wikström för diskussion och tips på lokaler.

Martin Westberg, Ulf Arup, Toni Berglund, Fredrik Jonsson, Emil Persson & Måns Svensson

Litteratur

Arup, U. 2006. Åtgärdsprogram för bevarande av grynig påskrislav, *Stereocaulon incrustatum*. Rapport 5662, Naturvårdsverket.

Artförteckning

Lokaler

1. Jämtland: Ragunda sn, Stadsberget, vid riksväg 87 Ö sidan om tunneln, ca 2 km SW Krångede, 63,13853°N, 16,03360°E.
2. Jämtland: Stugun sn, Nybodberget, västra delen, mellan Strånäset och Nybodarna, ca 7 km Ö om Stugun, 63.1589°N, 15.7553°E.

3a. Jämtland: Fors sn, Revaberget, V om Indalsälven, ca 2 km S om kraftverksdammen vid Hölleforsen, 62,93268°N, 16,67810°E.

3b. Jämtland: Fors sn, along a small gravel road along the V sidan av Indalsälven, 500 m. S om kraftverksdammen vid Hölleforsen. 62,94569°N, 16,66832°E.

4a. Jämtland: Ragunda sn, östra stranden av Indalsälven, ca 500 m. S om Döda fallet. 63,04778°N, 16,51974°E.

4b. Jämtland: Ragunda sn, Döda fallet, i den torrlagda gamla älvfåran, 63,05371°N, 16,51803°E.

Fig. 6. *Stereocaulon incrustatum* grynig påskrislav. I fertil form blir podetierna längre och fyllokladierna sitter glesare än hos sterila kuddar. Foro: U. Arup.

Rapportörer: EP = Emil Persson, MSv = Måns Svensson, MW=Martin Westberg, TB=Toni Berglund, UA=Ulf Arup, fält= gemensam fältnotering. Rödlistekategorier, NT=nära hotad, DD=kunskapsbrist, VU=sårbar, EN=starkt hotad

Acarospora cf. *praeruptarum* – 1, lodyta (MW, UA)
Acarospora rugulosa – 4b, sten (fält)
Acarospora sinopica – 4b, järnrik sten (fält)
Alectoria sarmentosa – 3a, gran (fält)
Amygdalaria panaeola – 4b, sten (fält)
Arctoparmelia centrifuga – 4b, sten (fält)
Arthonia vinosa – 3a, gran (fält)
Aspicilia mastrucata – 4b, järnhaltig sten (UA)
Athallia vitellinula – 1, lodyta (UA)
Bacidia rubella – 1 asp (EP)
Bellemerea alpina – 4b, sten (fält)
Bellemerea subsorediza – 4b, järnhaltig sten (UA)
Biatora efflorescens – 4a, gråal (fält)
Biatora ocelliformis – 4a, gråal (fält), Fig. 7.
Biatoropsis ”*minuta*” – 2, på *Usnea* cf. *lapponica* (MW)
Botryolepraria lesdainii – 1, kalkrik lodyta (UA)
Bryoplaca sinapisperma – 4a, sand (UA)
Caeruleum heppii – 3b, cementblock (MW, UA)
Calogaya arnoldii – 1, lodyta (UA)
Caloplaca chlorina – 1, lodyta (fält)
Caloplaca stillicidiorum – 2, mossa på kalkhaltig lodyta (UA)
Catillaria cryptophila – 1, sten, skuggigt, underhäng (MW, UA)
Catinaria atropurpurea – 1, ved (fält), 2,

Fig. 7. *Biatora ocelliformis* blåsvart knopplav. Foto: U. Arup.

granstubbe (UA)
Cetraria islandica – 4a, sand (fält)
Cetraria ericetorum – 4a, sand (fält)
Chaenotheca chrysocephala – 3a, gran (fält)
Chaenotheca furfuracea – 3a, rotvälta (fält)
Chaenotheca gracilenta, VU – under rotvälta (EP)
Chaenotheca gracillima, NT – 3a, stubbe (fält)
Cladonia cariosa – 1, 4a, jord (fält)
Cladonia cornuta – 4a, jord (fält)
Cladonia ochrochlora – 4a, jord (fält)
Collema flaccidum – 1, mossa på lodyta (TB)
Collema subbflaccidum, EN – 1, asp (EP)
Diploschistes scruposus – 2, lodyta (fält)
Diplotomma alboatrum – 1, sten (fält)
Fuscopannaria mediterranea, NT – 1, mossa på lodyta (TB)
Fuscopannaria praetermissa – 1, mossa på lodyta (TB), 2, mossig lodyta (fält)
Gyalecta fagicola – 2, sälg (fält)
Gyalideopsis piceicola, NT – 3a, gran-grenar (UA)
Gyrographa gyrocarpa – 1, klippblock (fält)
Heterodermia speciosa, VU – 2, på mossig lodyta
Japewia tornoënsis – 4a, gråal (fält)
Lecania suavis – 1, lodyta (UA)
Lecanographa abscondita – 1, klippblock (fält)
Lecanora dispersa – 1, lodyta (UA)
Lecanora cf. *perpruinosa* – 2, kalkhaltig lodyta (UA)
Lecanora symmicta – 2, sälg (fält)
Lecidea erythrophaea – 3a, på rönn (MW-S F283204)
Lecidea silacea – 4b, järnrik sten (fält)
Lecidella anomaloides – 2, kalkhaltig lodyta (UA)
Lecidoma demissum – 4b, jord (UA)
Leproplaca chrysodeta – 1, kalkrik lodyta (fält)
Leproplaca obliterans – 1, kalkrik lodyta (UA)
Leptogium saturninum – 1, lodyta (fält)
Lichinodium cf. *sirosiphoideum* – 4a, sand och mossa (UA)
Lobaria pulmonaria, NT – 1, mossa på lodyta (TB)
Lobaria scrobiculata, NT – 1, mossa på lodyta (TB), 2, mossig lodyta (fält)
Lopadium disciforme – 2, sälg (fält)
Massalongia carnosa – 4a, stenblock (TB)
Melanelixia subargentifera – 2, mossig lodyta (fält)
Melanelixia subaurifera – 2, sälg (fält)
Micarea anterior – 1, murken ved (MSv, UA)
Micarea lignaria – 4b, mossa på sten (MSv)
Montanelia panniformis – 4b, sten (fält)
Montanelia sorediata – 4b, sten (fält)
Mycocalicium subtile – 2, ved (fält)
Mycobilimbia carneoalbida – 1, asp (EP)
Nephroma arcticum – 4a, mark (fält)
Nephroma bellum – 3a, på rönn (MW-S F283202)

Fig. 8. Linnea försöker lära pappa Stefan lite om lavar. Foto: U. Arup

Fig. 9. Tony, Fredrik och Emil söker lavar vid Döda fallet. Foto: U. Arup

Fig. 10. *Parmelia fraudans* gulaktig färglav. Arten påminner om vanlig skrynkellav men saknar det typiska ljusa ådernätet av pseudocypheller på lobändarna. Foto: U. Arup.

Nephroma parile – 2, lodyta (fält), 3a, på rönn (MW-S F283203)
Nephroma resupinatum – 2, lodyta (MW-S F283238), 3a, på rönn (MW-S F283198)
Nesolechia oxyspora – 2, på *Parmelia sulcata* på rönn (MW-S F283239)
Parmelia fraudans – 4a, stenblock (TB), 4b, mossa på sten (MSv), fig. 10
Parmeliella triptophylla – 1, mossa på lodyta (TB), 2, mossig lodyta (fält)
Peltigera didactyla – längs stigen mellan 4a och 4b, på marken (UA)
Peltigera collina, NT – 1, mossa på lodyta (TB)
Pertusaria geminipara – 4b, mossa (fält)
Physconia detersa, DD – 2, mossig lodyta (MW-S F283233)
Physconia perisidiosa - 2, mossig lodyta (MW-S F283237)
Placynthium asperellum – 4b, fuktig sten (fält)
Polychidium muscicola – 4a, mossa på stenblock (TB)
Protopannaria pezizoides – 2, mossig lodyta (fält)
Puttea caesia – 1, på ved (UA)
Ramalina pollinaria – 1, lodyta (UA)
Ramalina thrausta, EN – 3a, gran (fält)
Rhizocarpon grande – 4b, järnhaltig sten (UA)
Rhizocarpon oederi – 4b, järnrik sten (UA)
Rhizocarpon subgeminatum – 2, kalkhaltig lodyta (UA)
Rinodina degeliana – 2, sälg (EP, fält)
Rostania occultata, NT – 3a, rönn (MW-S F283206)
Rusavskia elegans – 1, cementstolpe (UA)

Fig. 11. *Vahliella leucophaea* fjällig gytterlav. Foto: U. Arup.

Rusavskia sorediata – 1, cementstolpe (UA)
Schaereria cinereorufa – 4b, sten (fält)
Stereocaulon cumulatum – 4b, jord (fält)
Stereocaulon incrustatum, EN – 4a, sand (S)
Stereocaulon nanodes – 4b, jord (fält)
Stereocaulon subcoralloides – 4b, jord (fält)
Stereocaulon tomentosum – 4a, sand (fält)
Usnea lapponica – 2, björk (fält), gran (UA)
Vahliella leucophaea – 1, mossa på lodyta (TB), fig. 11
Xylographa rubescens – 3b, tallved (UA)

Mossor funna vid Döda fallet:

Batramia ithyphylla – styv äppelmossa
Batramia pomiformis –äppelmossa
Cinclidium stygium – myruddmossa
Fissidens bryoides – listfickmossa
Fissidens adianthoides – bräkenfickmossa
Pholia cruda – opalmossa
Plagiomnium stellare – blek stjärnmossa
Gymnocolea inflata – päronsvepemossa
Scapania curta – jordskapania
Schistostega pennata – lysmossa (i grottan)

Frostig asplav *Lecidella laureri* – ett porträtt

Mikael Hagström, Gallstrandsvägen 4, 585 99 Linköping. E-post: mikael.hagstrom@telia.com

Frostig asplav är en av de 38 lavarter som tillfördes den svenska rödlistan 2015. Arten bedömdes passa in i kategorin "Kunskapsbrist" (DD) och det kunde därför passa bra med en liten presentation av arten här.

Utseende

Frostig asplav har ett utseende som på många sätt är typiskt för släktet *Lecidella*. Den har en ljust färgad bål, svarta apothecier som knappast överstiger 1 mm, mikroskopiskt så ser man att exciplet har utstrålande hyfer, ett blågrön epihymenium, ett milt gulbrunt hypothecium och encelliga, avlånga sporer på ca 10–18 × 5–10 µm. Vad som är iögonfallande är emellertid den oftast tydliga vita pruinan på apothecierna. Detta ger dem ett dimmigt utseende, eller frostigt om man så vill (Fig. 1). Vidare reagerar både bål och apothecier varken med C eller K vilket skiljer den från den allmänna asplaven *Lecidella elaeochroma*. Tyvärr reagerar den senare ofta svagt med både C och K men K-reaktionen (orange) visar sig lite bättre i mikroskop när man studerar hypotheciet.

Fig. 1. Frostig asplav *Lecidella laureri*. Foto: M. Hagström.

Fig. 2. Miljö för frostig asplav, en fuktig askskog. Foto: M. Hagström.

Ekologi

Arten uppges i Foucard (2001) växa på slät lövträdsbark. Arten har rapporterats från Halland till Hälsingland, samt Härjedalen (Artportalen) med flest förekomster på asp och ask men har också hittats på rönn, bok, lind och ek. Troligen kan den dyka upp på i stort sett vilket (löv)trädslag som helst om förutsättningarna i övrigt är rätt. Författarens egna fynd (6 lokaler) utgör alla löv- och blandskogar med ett fuktigt eller till och med mycket fuktigt lokalklimat. Det verkar gälla för de övriga lokalerna där den påträffats också. Bäckraviner, bergbranter och sumpskogar är alltså bra miljöer att börja eftersöka den på.

Litteratur

Foucard, T 2001. Svenska skorplavar och svampar som växer på dem. Interpublishing. Stockholm.

ArtDatabanken 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken SLU, Uppsala

Artportalen.www.artportalen.se. Inrapporterade uppgifter, utdrag 2016-01-13.

Cinnoberfläck *Arthonia cinnabarina* funnen på Hallands Väderö i Skåne – men när gjordes upptäckten?

Örjan Fritz, Lingonstigen 6, 296 34 Åhus

När Örjan hittade cinnoberfläck ute på Hallands Väderö 2013 trodde han att det var först då som upptäckten gjordes. När han senare från eget bildarkiv granskade gamla foton från ön så visade det sig att han fotograferat samma stam och bål av cinnoberfläck flera år tidigare – vid minst två olika tillfällen (!) - ovetandes om cinnoberfläcken. Så när gjordes egentligen upptäckten?

Under ett besök på Hallands Väderö den 17 juli 2013 exkurerade jag i de norra delarna av Nörre Skog. Det är ett skogsparti med många gamla bokar (Fig. 1), och med den bäst utvecklade lavfloran i denna del av skogen. Vid en gammal hargnagd bok stannade jag till och tog ett foto av stammens artrika lavflora, där arter som bokvårtlav *Pyrenula nitida*, bokkantlav *Lecanora glabrata*, olivklotterlav *Opegrapha viridis* och grå skärelav *Dendrographa decolorans* utbreder sig och täcker bokbarken helt och hållet (Fig. 2).

När jag tagit bilden kikade jag lite noggrannare på stammen i ögonhöjd och upptäckte då en bål som jag inte riktigt kunde placera. Bålen var gråaktig och de många svarta avlånga till rundade apothecierna var täckta av en ljus pruina. Denna pruina hade tendens hos vissa apothecier att vara rosa–rödtonad. Tankarna gick då förstås till cinnoberfläck *Arthonia cinnabarina*. Men genast insmög sig tvivlet: Varför var då inte all pruina rödfärgad såsom jag sett den på Gotland eller på foton i lavfloror? Kunde det rentav vara en barksvamp som trängt upp genom en *Arthonia*-bål? Jag tog ett par närbilder och hoppades kunna artbestämma laven utifrån dessa (Fig. 3). Tyvärr visade det sig svårare än väntat. Varken jag eller andra lavkunniga kunde med säkerhet fastställa cinnoberfläck utifrån bilderna.

Fyndet bekräftas

Den 3 maj 2014 besökte jag ånyo Hallands Väderö, och återkom till boken med den ”konstrande” laven. Denna

Fig. 1. Biotopbild med gamla bokar i Nörre Skog på Hallands Väderö. 2013-07-17.

Fig. 2. Skorplavar på bokbark med cinnoberfläck (till höger om centrum). Bokvårtlav, bokkantlav, grå skärelav och olivklotterlav dominerar barkytorna. 2013-07-17.

Fig. 3–4. Bålen med cinnoberfläck med diffus pruina 2013-07-17 (bilden överst) och samma bål med mer utvecklad pruina på apothecierna 2014-05-03.

gång rådde det dock ingen tvekan: Röd pruina täckte en stor del av de många apothecierna, och då särskilt på kanterna som ramade in en ljusare apothecieyta (Fig. 4). Det kunde bara röra sig om cinnoberfläck, en art som inte var känd med aktuell förekomst i Sverige utanför Gotland. Några få apothecier hemfördes, och spottest med K gav en tydlig positiv purpurröd reaktion. Samtidigt överensstämde mikroskopiska karaktärer väl. Det ytterst begränsade materialet skickades till Göran Thor som kunde bekräfta arttillhörigheten. Trots att jag vid otaliga tillfällen under 25 års tid på Hallands Väderö skannat över många bokstammar hade jag aldrig tidigare uppmärksammat cinnoberfläck, som ej heller noterats vid tidigare inventeringar på ön av namnkunniga lichenologer (Hellbom 1887, Almborn 1952, Arup & Ekman 1991).

Lavbålen fotograferades redan 2007!

En närmare granskning av äldre foton jag tagit på Hallands Väderö visade överraskande nog att jag fotograferat just den boken vid minst två tidigare tillfällen, troligen för att jag uppfattade den som ett särdeles fint exempel på en gammal bok med en välutvecklad skorplavsflora. Den tidigaste bilden är från 30 maj 2007 och visar stammen lite från distans. Bålen av cinnoberfläck verkar dock ha ungefär samma yta, 8 × 5 cm, och utbredning då som nu. Troligen är därför förekomsten av äldre datum, och rör sig inte om någon sentida nyetablering, vilket också styrks av bålens storlek. Nästa bild från den 13 juli 2010 är en närbild, som styrker oföränderlighet av bålens utbredning i det korta tidsperspektivet.

Fler träd med cinnoberfläck upptäcks

Den 2 november 2014 besökte Andreas Malmqvist och Henrik Weibull den aktuella lokalen. Förutom originalförekomsten kunde de också hitta cinnoberfläck på ytterligare en gammal bok på samma plats. Apothecierna på denna bål, som mätte 12 × 5 cm, var dessutom ännu bättre utvecklade med en vackert utvecklad cinnoberröd pruina (Fig. 5–6).

På annandag jul 2014 var jag själv återigen på plats och hittade sex smärre bålar av cinnoberfläck på ytterligare en ny bok. Den totala kända förekomsten uppgår därför nu till minst tre bokar och minst 8 bålar. Samtliga bålar uppvisade för arten en karaktäristisk distinkt cinnoberröd pruina på apotheciekanterna. Vid förnyat besök på plats den 23 maj 2016 kontrollerades de två större bålarna (Fig. 3-6). Inga påtagliga skillnader i bålyta eller mängd av apothecier kunde ses jämfört med tidigare besök. Däremot var den röda pruinan på apothecierna lika otydlig som vid besöket i juli 2013. Jag kan alltså notera en säsongsvariation under året, där pruinan växelvis ter sig färglös grå eller bjärt röd. Arten pendlar då mellan att upplevas vara anonym och svårupptäckt eller distinkt och lättfunnen.

Fig. 5–6. Ny bål på nytt träd (bilden överst). Bålen omges av bokvårtlav, bokkantlav och liten ädellav. Bilden nederst visar den stora bålen med välutvecklad pruina. 2014-12-26.

Förekomsten på Hallands Väderö inte direkt hotad

Bålarna av cinnoberfläck på Hallands Väderö ser för närvarande ut att vara friska och hotas inte i dagsläget av till exempel en expanderande mossfäll eller uppsprickande bark. Eftersom cinnoberfläck finns på flera bokar, och kan finnas på än fler vid en noggrann inventering, ter sig läget på kort sikt inte akut. Förhoppningsvis kan den finnas kvar i några decennier till och sprida sina sporer. Förekomsten på platsen kan dock anses ha ett bäst-före-datum i det långa perspektivet när de gamla bokarna faller av ålder, röta och vind. Det finns tyvärr ingen yngre bokgeneration som kan ta över förekomsterna av exklusiva lavar.

När upptäcktes cinnoberfläck egentligen?

Mitt bud är den 17 juli 2013. Då förstod jag medvetet att jag var cinnoberfläck på spåren. Dock tog det ett år att få klarhet i att det verkligen rörde sig om förmodad art. Genom tidigare foton gick det också att spåra själva förekomsten bakåt till åtminstone 2007! Fyndet ger ytterligare en påminnelse om att naturen inrymmer så mycket mer än det som vi är medvetna om - trots att vi ibland har det rakt framför ögonen!

Hotstatus och förekomst i övriga Sverige

Cinnoberfläck är klassad som akut hotad (CR) i Sverige på den senaste rödlistan (ArtDatabanken 2015). På två gamla lokaler i Skåne, Dalby Söderskog och Bältebergaravinen, har förekomsterna inte kunnat återfinnas. Möjligen försvann den där som följd av insamling. En gammal lokal i Blekinge skärgård har inte eftersökts i sen tid. Gotland är cinnoberfläckens kärnområde i Sverige med 23 kända lokaler och över 100 träd (främst på ask men även noterad på hassel) med förekomst. Den hotas där av avverkning i samband med skogsbruk, igenväxning med gran och askskottsjuka (ArtDatabanken, faktablad 2016).

Referenser

Almborn, O. 1955. Lavvegetation och lavflora på Hallands Väderö. Kungl. Vetenskapsakad. Handl. i Naturskyddsärenden 11. Stockholm.

ArtDatabanken. 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

ArtDatabanken. 2016. Faktablad om cinnoberfläck på hemsidan www.artdatabanken.se hämtat den 2016-01-24.

Arup, U. & Ekman, S. 1991. Lavfloran på Hallands Väderö. Svensk Botanisk Tidskrift 85: 263–308. Lund.

Hellbom, P. J. 1887. Lafvegetationen på öarne vid Sveriges vestkust. Bihang till Kungl. Svenska Vetenskapsakad. Handl. Band 12, avd. III, N:o 4. Stockholm.

Storsporig päronlav *Mycoporum antecellans* funnen på en ny lokal i Halland

Örjan Fritz, Lingonstigen 6, 296 34 Åhus

Storsporig päronlav har i Sverige hittills bara rapporterats från två lokaler i Halland. För flertalet lichenologer är det en anonym art som få stiftat bekantskap med. I samband med miljöövervakning av epifytiska lavar och mossor i bokskog 2014 hittade Örjan en tredje lokal i södra Halland. Det var i grevens tid eftersom den troligen är utgången från de tidigare fyndlokalerna.

Under miljöövervakning av indikatorarter av lavar och mossor i slumpvist utvalda äldre bokskogar (Bengtsson m.fl. 2016) besökte jag naturreservatet Västralt i Knäreds sn i Laholms kommun i södra Halland den 30 oktober 2014. I miljöövervakning av bokskog inventeras alla trädstammar med en diameter på minst 20 cm inom inventeringsytan. Efter att ha inventerat några ej särdeles upphetsande medelåldriga till äldre slätbarkiga bokar började jag mer och mer uppmärksamma en skorplav med en tunn brunkantad ljus bål och olikstora svarta perithecier (Fig. 1). Sannolikt hade jag i vanliga fall avfärdat den, men besök i engelska bokskogar tidigare under hösten 2014 hade renderat i fynd av en lav på slät bokbark med en liknande bål, nämligen storsporig päronlav *Mycoporum antecellens*.

Jag samlade en liten kollekt från Västralt, som under mikroskop mycket riktigt visade sig vara denna art. Sporerna känns lätt igen eftersom de är päronliknande och stora i jämförelse med närstående arter (Smith m.fl. 2009). Kollekten skickades till Ulf Arup i Lund, som efter kontrollbestämning deponerade den i LD.

Riklig förekomst i Västralt

Hur omfattande är då förekomsten på den nya lokalen? Ett uppföljande besök i Västralt gjordes kort tid därefter, den 7 november. Det visade sig då att storsporig päronlav var tämligen spridd i bokskogen, och med en finkalibrerad sökbild var den ganska lätt att upptäcka redan på håll på slätbarkiga stammar. Inga fynd gjordes däremot på de mossiga grovbarkiga och troligen betydligt äldre bokstammarna på vilka arter

Fig. 1. Storsporig päronlav på slät bokbark i Västralt, Halland. 2014-10-30.

som bokporlav *Pertusaria velata* och liten ädellav *Meglaria laureri* växer. Antalet bokar med storsporig päronlav kunde summeras till minst 8 stammar. Troligen finns fler om hela reservatet gås igenom på ett lika noggrant sätt. Populationen förefaller således vara livskraftig på denna lokal.

Lokalen i Västralt är en bokdominerad ädellövskog med inslag av bland annat avenbok, ask och ek och ligger i en nordsluttning (Fig. 2). Skogen växer i mosaik med källkärr bevuxna främst med klibbal. Den relativt höga årsnederbörden och den topografiska belägenheten i kombination med förekomsten av källkärr medför en hög och jämn luftfuktighet i bokskogen. Sammantaget är en mängd rödlistade lavar funna i denna bokskog. Det är också hallands bästa lokal för den akut hotade (CR) bokporlaven, som efter en särskild uppföljning noterats förekomma på minst 5 bokar 2013 (Fritz & Malmström 2014).

Tidigare fynd i Sverige

Storsporig päronlav är klassad som akut hotad (CR) i Sverige på den senaste rödlistan (ArtDatabanken 2015). Länge

Fig. 2. Nordvänd boksluttning i naturreservatet Västralt i södra Halland med förekomst av storsporig päronlav på flera bokstammar. 2014-10-30.

var den känd i Sverige endast från en lokal vid Årnared i Abild socken i Falkenbergs kommun i mellersta Halland. Ingen verkar dock ha återfunnit arten på denna plats, en äldre bokskog. Troligen är arten försvunnen från denna lokal.

I samband med nyckelbiotopsinventering av skogsmark i Halmstads kommun hösten 1992 hittade jag en för mig okänd skorplav, som efter bestämning av Ulf Arup i Lund visade sig vara storsporig päronlav. Även i detta fall var substratet gammal bok och biotopen en gammal bokskog, i en östvänd smärre brant. På samma plats, söder om Hålorna i naturreservatet Hälleberget strax öster om Oskarström, finns en lång rad andra rödlistade lavar från röd pysslinglav *Thelopsis rubella* till grynlav *Pannaria conoplea*. I samband med miljöövervakning av epifyter på länets topplokaler för rödlistade lavar återfann jag trädet med laven 2002. Det rörde sig om en rötskadad bok med en begränsad återstående livslängd. Lavbålen var liten och vitaliteten upplevdes vara stadd i utförsbacke. Vid återinventering 2010 var boken nedbruten och laven således borta (Fritz 2011). Varenda bok i östbranten inventerades såväl 2002 som 2010 på naturvårdsintressanta lavar, utan att fler bålar av denna art kunde hittas. Jag bedömer därför att storsporig päronlav är försvunnen från lokalen söder om Hålorna.

Det skulle i så fall innebära att storsporig päronlav finns i Sverige, såvitt känt, enbart på lokalen i Västralt. Lyckligtvis förefaller förekomsten här vara relativt stor och ett förestående försvinnande är inte troligt på kort sikt.

Förbisedd men sannolikt inte vanlig

Hur ovanlig är då egentligen storsporig päronlav? Å ena sidan är det förstås möjligt att mörkertalet för en sådan här ”diminutiv” skorplav är stort. Å andra sidan kunde jag inte upptäcka den på andra bokskogslokaler i länet som också miljöövervakades under perioden 2010–2014. Ej heller har jag samlat den i övrigt under 25 års talrika exkursioner i halländska bokskogar. Min bedömning är därför den att arten visserligen lätt kan missas om man inte har den i tankarna, men att det ändå inte rör sig om en art som är direkt vanlig. På de Brittiska öarna uppges den också främst växa på slät bark av olika trädslag, särskilt på bok, hassel, järnek och rönn, samt påträffas mest i gamla skogsområden (Smith m.fl. 2009). Arten har pekats ut som en indikatorart för ekologisk skogskontinuitet (Coppins & Coppins 2002).

Referenser

ArtDatabanken. 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

ArtDatabanken. Faktablad om storsporig päronlav på hemsidan www.artdatabanken.se den 2016-02-07.

Bengtsson, O., Fritz, Ö. & Hagström, M. 2016. Epifytiska lavar och mossor i bokskog – utvärdering av miljöövervakning i södra Sverige 2011–2014. Länsstyrelsen Skåne. Rapport 2016:05. 54 sidor.

Coppins, A.M. & Coppins, B.J. 2002. Indices of Ecological Continuity for Woodland Epiphytic Lichen Habitats in the British Isles. British Lichen Society.

Fritz, Ö. 2011. Lunglav minskar och bokfjädermossa ökar i Hallands bokskogar. Svensk Botanisk Tidskrift 105: 163-177.

Fritz, Ö. & Malmström, A. 2014. Uppföljning av bokporlav *Pertusaria velata* i Hallands län och på Hallands Väderö 2013-2014. Länsstyrelsen i Hallands län. Meddelande 2014:07. 48 sidor.

Smith, C. W., Aptroot, A., Coppins, B. J., Fletcher, A., Gilbert, O. L., James, P. V. & Wolseley, P. A. 2009. The Lichens of Great Britain and Ireland. British Lichen Society. London.

”All you need is lav!”

En rapport från fem års arbete i Herbarium GB

Ulf Larsson, Lotsgatan 5a, 414 58 Göteborg

Ulf Larsson har de senaste fem åren arbetat vid herbariet i Göteborg (GB) och vill i denna artikel dela med sig både av sin egen historia och en del roliga fynd han gjort under sitt arbete. Fynden avser inte lavar i sig, utan snarare intressanta konvolutpapper.

Lavbulletinen, som ju är en seriös, populärvetenskapligt inriktad publikation, brukar knappast ha särskilt mycket av kåserande artiklar, men här kommer jag att försöka anslå en lite lättsammare ton, medan jag beskriver min väg in i lichenologiens underbara värld.

Om man är intresserad av en vetenskaplig disciplin, men på grund av bristfällig utbildning inte duger till arbete inom ämnet i fråga? Om man dessutom med decennier passerat bästföre-datum vad gäller det som är brukligt i den vanliga utbildningsgången (gymnasium – högskola/universitet). Vad gör man då?

Jo, man umgås mycket med kunniga människor – men undviker att bli ett påhäng! Man visar att man är intresserad, men aktar sig för att framstå som kunnigare än man är. Man insuper och tar till sig, läser och försöker att förstå. Sköter man sina kort väl, så kan ens liv bli fasligt trevligt. Man lär sig mycket om det som man tycker om att syssla med. Man får i stor utsträckning träffa fler av de verkligt kunniga, och till slut blir man någorlunda hemma i de miljöer och de kretsar man annars skulle befinna sig ljusår ifrån, om man bara hade den egna, något påvra utbildningen att ta hjälp av. Är man dessutom receptiv, så lär man sig en hel del om själva ämnet, och på så sätt styr man om det så, att tillvaron blir särdeles njutbar och behaglig!

Vad är det jag dillar om? Vad får mig att gå igång på det här viset? Det handlar om att jag för sju år sedan inte hade en susning om lavbiologi eller lavsystematik, utan bara en slags biologisk allmänbildning, inte bara inom botanik och mykologi, utan också vad gällde zoologi. Intresset för fåglar och s.k. herptiler var tidvis stort, och delvis förvärvat genom lång tids arbete på

Göteborgs naturhistoriska museum. På nämnda museum arbetade också en man med titeln Naturvårdsintendent och han råkade vara botanist, kryptogambotanist dessutom, känd för sina kunskaper om bl. a. lavar. Hans namn var Lars Arvidsson, och han kom så småningom på grund av sitt lavkunnande, att adjungeras till en professur vid Biologiska institutionen på Göteborgs universitet. Den mannen häftade jag mig fast vid, och resultatet har blivit ovanstående angenäma situation för egen del. Hur angenämt Lars finner det hela undandrar sig min bedömning, men jag har inte sett tecken från hans sida för att vilja lösa upp förhållandet.

Efterhand som Lars och jag umgicks, märkte han av mitt stora intresse för lavar, och han var synnerligen beredvillig och generös vad det gällde att dela med sig av sitt kunnande. Det blev småningom så, att jag efterhand allt mer planmässigt medverkade vid insortering och övrigt ordnande av lavsamlingarna i herbarium GB (det littera som Göteborgs universitets herbarium erhållit i den internationella herbarieförteckningen *Index Herbariorum*). Samtidigt var jag entusiastisk deltagare i de exkursioner som anordnades i Göteborgsområdet och lärde mig mer och mer om ämnet. Jag samlade själv lavar, och fick mycken god hjälp av Lars med artbestämning och annat, t.ex. insamlingsteknik. Eftersom jag är pensionär, så hade jag mycket tid till lavjobbet och snart nog anförtroddes jag nycklar och kort till herbariet, vilket gjorde att det blev möjligt för mig att arbeta mera självständigt där – hela tiden under Lars´ benägna överinseende förstås. Det är just upplevelsen av mitt intressanta och roande arbete i herbariet, som vid det här laget pågått i mer än fem år, som jag vill ge en bild av.

Jag vill berätta om alla privatsamlingar som kommit in till herbariet, dels från enskilda personer som levde tills för förhållandevis kort tid sedan, några av dem var i Västsverige välkända biologprofiler, andra mindre välkända. Dels från ganska många, sedan länge döda, rikskända (i några fall världskända) lichenologer. I många fall ingick deras kollekter i nedan nämnda samling från Borås museum. Nu levande insamlare har levererat och levererar fortlöpande ett stort antal kollekter. Svante Hultengrens stora privatsamling är för närvarande under arbete och har registrerats och skall sorteras in. Här bör nämnas att registreringen i databas bara är i sin linda, men arbetet med detta pågår. Lars Arvidsson har själv bidragit med drygt tiotusen kollekter, utöver dem han samlat i särskilda projekt, exempelvis från hans expeditioner till Sydamerika. I hans material ingår mycket från Marie Lindströms och Bertil Ståhls insamlingsarbete. Åtskilligt är också signerat John Eriksson och K. G. Ridelius; välkända namn för botanister och lichenologer. Ytterligare en del kommer från Hans-Olof Sticher, en man som Lars bistod med allehanda, och som i likhet med mig ”häftade sig fast” vid honom.Under de senaste åren har fler än tretusen äldre kollekter överförts från Borås museum till GB, och många av dessa har vi behövt lägga om i nya konvolut, ibland etikettera om,

eller behandla på andra sätt som gör att de kan bevaras optimalt. I samband med dessa åtgärder har lavarna försetts med nu giltiga namn. Materialet har överhuvudtaget blivit omsett. De gamla kollekterna från Borås har ibland berett oss ett stort nöje att studera, och det är om detta jag vill dela med mig lite av. En del av lavarna i Boråssamlingen är insamlade så tidigt som under tidigare hälften av 1800-talet, men de flesta härrör från tiden mellan 1860 och 1940. Intressant är att första Göteborgs-fyndet av lunglav, *Lobaria pulmonaria,* ingår i Boråssamlingen. En för mig obekant man som dock Lars hade hört talas om, Bertil Kristianson, gjorde den 26 april 1931 fyndet i Härlanda, som vid den tiden tillhörde Gamlestans församling. Senare bröts Härlanda ut som församling under eget namn.

Många av insamlarna är som sagt välkända, och mycket har skrivits om dem och deras gärning, andra har varit mer anonyma. En del av dem var etablerade, namnkunniga lavforskare, och mycket av deras insamling bedrevs förstås inom vederbörandes utbildning eller inom ramen för ett forsknings- eller inventeringsprojekt, men många var de amatörer som hängivet gjorde stora insatser på sin fritid. Några av dem har lämnat stora bidrag till herbariesamlingarna, och har såvitt jag förstått också varit mycket kunniga i ämnet.

Till den senare kategorin hör åtskilliga färgstarka personligheter som ibland omgavs av rykten eller var kända för en del egenheter. När man sitter och jobbar med många tusen kollekter som jag har gjort under c:a fem års tid vid GB, så är det lätt att fatta tycke för vissa insamlare som har särskilt gott handlag, till exempel då det gäller handstil eller utformningen av etiketten i övrigt. Dem är det lätt att känna sympati för. Ofta är dessa också mycket noggranna i lokalangivelse och övrigt. Andra, även nu aktiva, kan man bli lite svalare inställd till, på grund av brister i nämnda hänseenden. Bland dem som förtjänar att uppmärksammas för sin noggrannhet vad gäller etiketteringen, måste jag nämna Ingvar Nordin. Han är ett föredöme! Hans etiketter är för det mesta maskinskrivna och till dels förtryckta, och lämnar intet i övrigt att önska vad gäller läslighet och prydlighet. Materialet i hans kollekter är oftast rikligt, snyggt monterat och numrerat i en förteckning jag ännu inte tagit del av. Maskinskrift är förstås oslagbart vad gäller att förstå det skrivna, men en tydlig handstil är förstås inte att förakta. Åtskilliga av den gamla skolans insamlare visar prov på en handstil som ger intryck av konstverk. Men så ansåg man ju också dåförtiden, att välskrivningsämnet var viktigt i skolan. Bland dem som utmärker sig för synnerligen vacker piktur vill jag särskilt nämna Axel Binning, John Alvthin, G. A. Ringselle och naturligtvis Per Hugo Strömman. Strömman, f. 1868, var lektor i biologi och historia vid Realgymnasiet i Borås och han har sammanställt stora delar av det vi fått från Borås museum. I väldigt många fall har han etiketterat om – eller kanske skrivit första riktiga etiketten! – till det material han fått i sina händer. Drivenheten i hans stil gör att man kanske inte direkt

Fig. 1. Sådana här papper bör man väl spara, men behöver man konvolutpapper så gör man.....

ser den som lättläst, men jämnheten och den konstnärliga kvaliteten gör den fullt begriplig, särskilt då man sett många av hans alster.

Många lichenologer anlitades, då som nu, för bestämning av tveksamt material, och en liten skojighet kan man se i en kollekt som förelagts den kände läraren från Göteborg, tillika store lavexperten, Adolf Hugo Magnusson. Han var inte bekant med arten i fråga, insåg sin begränsning, och skrev på bestämningsetiketten (”det.-lappen”): ”Vågar intet profetera.” Starkt av en som nog hade stora förväntningar på sig!

I bjärt kontrast mot dagens slit-ochsläng-mentalitet kan man notera en smått otrolig uppfinningsrikedom hos gångna tiders insamlare då det gällde återanvändning av pappersmaterial. Gott papper var säkert dyrt och det gällde att bruka det som kunde fås utan extra kostnad. En av dem som varit särdeles flitig med lavinsamling hörde hemma i Falköping och han var, förutom kommunalpolitiker där, också ägare till såväl ortens lokala tidning (Falköpings-Tidning), som det tryckeri där tidningen trycktes. Hans namn var Erik Pärson Vrang (på etiketten som ”leg.”, skriven Erik P. Vrang). I tryckeriet trycktes, förutom tidningen, beställningsvaror från myndigheter och privata företag. Det kunde vara reklamtryck rörande teaterföreställningar, nyutkomna böcker, eller olika blanketter som gällde skatteutskyld, mantalsskrivning, ansökning till befattningar mm. En del halvofficiella, ofta jordbruksanknutna formulär, rörande exempelvis nötkreaturs härstamning och mjölkningsförmåga (”Stamboksuppgift”, Fig. 1) eller bekräftelse på utförd parning (”Språngsedel”, Fig. 2) och mycket annat. Även privata, rent praktiska blanketter, som exempelvis följesedlar, kvittensformulär och liknande trycktes på Vrangs företag. Alla kom de till användning som konvolut! Vrang umgicks tydligen med andra välkända insamlare, som kapten Carl Stenholm, Adolf Hugo Magnusson

Fig. 2. En språngsedel, dvs. ett bekräftelse på utförd parning, går att använda som konvolutpapper.

m. fl. Det kan man förstå av att dessa personer till viss del använde sig av konvolutmaterial av ovan beskriven karaktär, ibland försedda med något specifikt kännetecken som visade att de verkligen kom från Vrangs tryckeri.

En särskilt nöjsam detalj är de följesedlar i original som använts. Där kan man få en intressant inblick i dåtidens (omkr. 1935) kolonialvarupriser. Vad sägs om 10 kg valnötter för kr. 18,50 (Fig. 3) eller fikonförpackningar om 250 gram för 38 öre per st. (Fig. 4)? Kaffepriset var det heller inget större fel på: 1,50 kr/kg! Det var så klart fråga om handlarens inköpspriser, men ändå otroligt låga för en nutida betraktare. Man kan förvånas över den rika halten av andra originalhandlingar, och stilla undra hur de kommit i Vrangs händer. Ett för en botaniskt intresserad människa särskilt intressant konvolut, är ett upprop för att finansiera olika hyllningsformer gällande Carl Skottsberg, inför hans 60-årsdag. Man kan välja mellan att förvärva en tilltänkt minnesmedalj för 15 kronor (Fig. 5), eller att enbart bidra med ”ett mindre belopp” avsett att gå till en minnestavla i relief i Botaniska trädgården i Göteborg. Bland undertecknarna hittar jag för Göteborg särskilt intressanta namn som till exempel professor Leonard Jägerskiöld, chef för Göteborgs Naturhistoriska museum, landshövdingen i Gbg:s och Bohus län Malte Jacobsson, och korallalgsexperten, docenten Svante Suneson, som vid tillfället var ordförande i Lunds botaniska förening. Han blev senare biologilärare vid Hvitfeldtska läroverket i Göteborg och undervisade under 1950-talet en barndomskamrat till mig i ämnet!

Kvinnokönet är i denna samling representerat av några få damer. Elna Barkström, Hildur Littorin, Margareta Sjögren och Märta Widell har, om jag minns rätt, bidragit med varsitt exem-

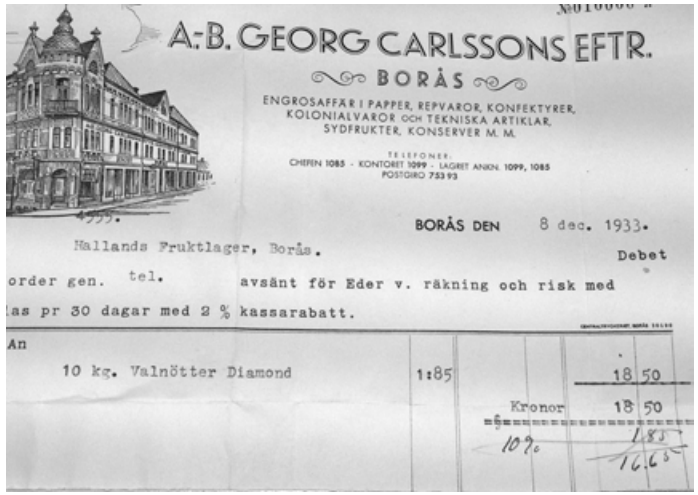

Fig. 3. Ett annat exempel på lämpligt konvolutpapper. Kolla priset för 1 kg valnötter.

plar, medan *Solveig Mellanders* insats är betydligt större. Hon var en mycket noggrann dam som, utom det att hon skrev vårdat – men mycket personligt utan att det skrivna blev svårläst – *sydde* fast lavarna på arken (Fig. 6)! Hon lämnade efter sig ett trettiotal kollekter, men alla blev insamlade på samma ort, nämligen Töreboda i Västergötland, och dessutom samlades allt hennes material – i alla fall det som företes i Boråssamlingen – in under juni och juli år 1934 med ett enda undantag, en kollekt från sommaren 1935. Här får fantasin fritt spelrum, och man anar en botaniskt och lichenologiskt intresserad sommargäst, som på grund av någon okänd faktor avbröt insamlandet det andra året. Sjukdom, eller rentav döden, kanske satte stopp för verksamheten. Kanske var en romans inblandad på något sätt. Det är givetvis omöjligt att veta något om detta. Jag har inte sett något skrivet om denna kvinna, men medge att det verkar spännande! Av praktiska skäl har hennes ark med sömnaderna delats, men jag har i samråd med Lars Arvidsson bevarat åtminstone ett ark orört som ett kulturhistoriskt dokument.

Ja, många roliga stunder har jag haft under hanterandet av detta gamla material, men mot bakgrund av vad jag inhämtat om de ambitiösa bröderna Carl och Sixten Bergström i Bäcke socken i Dalsland, så kan jag tycka att de tar priset – på många sätt!

I den mer än 550 sidor tjocka boken som kom ut 1977 under titeln ”Bäckeboken” med underrubriken ”Historik från en socken på Dal” berättas att brödernas far, Carl Bergström senior, född i Tydje 1838, drev lanthandel i fastigheten Grefvendal, eller som stället mer folkligt kallades: ”Arket”, i Bäcke socken. Han dog 1903 och sönerna tog över butiken ”…dock utan större entusiasm kanske.” som det står i boken.

Redan kring sekelskiftet hade de båda bröderna börjat samla och pressa växter. De var helt självlärda inom

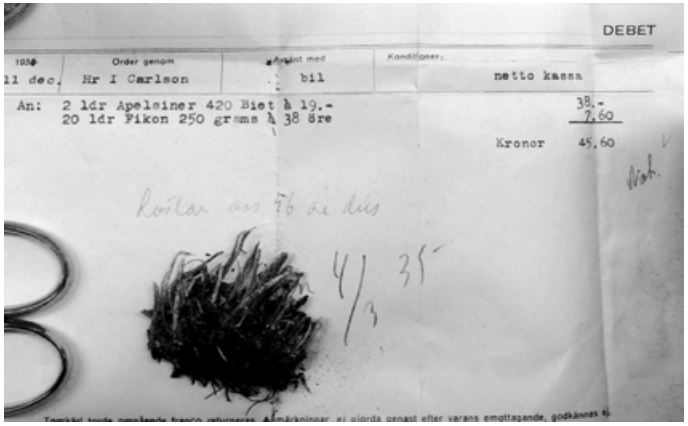
DEBET

1936	Order genom	Avsänt med	Konditioner:	
11 dec.	Hr I Carlson	bil	netto kassa	

An: 2 ldr Apelsiner 420 Biet à 19.- 38.-
20 ldr Fikon 250 gramm à 38 öre 7.60

Kronor 45.60

Fig. 4. Ett annat exempel på kollektpapper är detta kvitto på frukt.

botaniken. ”Med tillsynes outsinlig vetgirighet”, som man skriver i boken, studerade de så länge de levde Bäcke sockens flora, i Sixtens fall ett halvt sekel. Kärlväxter, mossor, lavar. Inget undgick de ambitiösa brödernas uppmärksamhet. Om Sixten vet boken att berätta, att han ”med verklig forskariver och blick för väsentligheter noterade växternas förekomster inom socknen”. Den som författat artikeln om bröderna i detta mastodontverk om en socken, är författaren till ”Flora över Dal”, fil. dr. Per-Arne Andersson, och han fortsätter: ”…lekman, ja, men fastän formellt oskolad framstår han idag som en vetenskapsman av rang. Hans betydelse för kännedomen om floran i Bäcke socken kan inte överskattas.” Noteras kan bland annat hans fynd av *Evernia illyrica* i socknen. Det gjordes enligt Bäckeboken 1919, men jag har kikat på de kollekter av arten som båda bröderna står för, de förvaras nämligen i GB, och första insamlandet gjordes redan 1917. Einar Du Rietz har artbestämt. Fyndet är unikt för Sverige.

Enligt Per-Arne Andersson skötte bröderna lanthandeln som de skulle, men varje söndag exkurerade de ute i markerna i socknen, och deras enda cykel fick göra tjänst genom att växelvis transportera de båda bröderna. Medan den ene cyklade en bit, gick den andre och kunde sålunda hämta cykeln i ett dike framöver där den lämnats av brodern som sedan i sin tur blev omkörd osv. Varje kväll under veckan lyste sedan flitens lampa i Arket, och de gick igenom söndagens fynd, artbestämde, pressade och tog om hand vad de funnit på bästa sätt. Lanthandeln, även om den drevs bra, var inte huvudintresset, och mer än en gång hördes Sixten fälla kommentaren: ”Idag var det en bra dag, inte en människa har varit här”.

Jag kan naturligtvis inte veta något själv om numerären lavkollekter insamlade av de båda, än mindre vad gäller övriga organismer. Inte heller vet jag vad som kan finnas i några andra herbarier, men säkert är, att utom förekomsterna av Bergströminsamlat material i Boråssamlingen, så finns

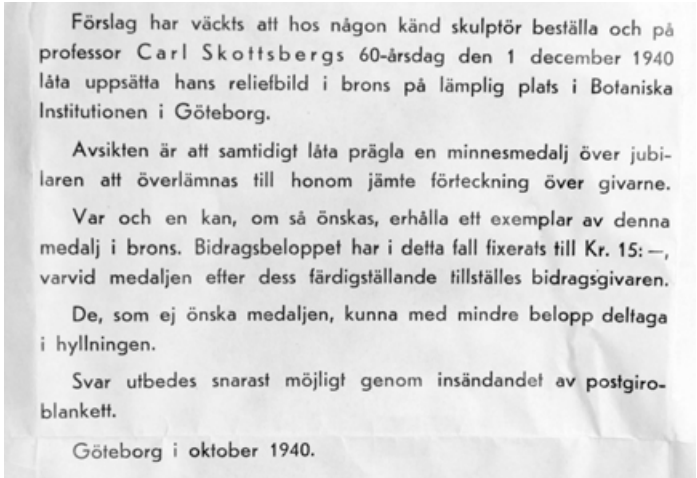
Förslag har väckts att hos någon känd skulptör beställa och på professor Carl Skottsbergs 60-årsdag den 1 december 1940 låta uppsätta hans reliefbild i brons på lämplig plats i Botaniska Institutionen i Göteborg.

Avsikten är att samtidigt låta prägla en minnesmedalj över jubilaren att överlämnas till honom jämte förteckning över givarne.

Var och en kan, om så önskas, erhålla ett exemplar av denna medalj i brons. Bidragsbeloppet har i detta fall fixerats till Kr. 15:—, varvid medaljen efter dess färdigställande tillställes bidragsgivaren.

De, som ej önska medaljen, kunna med mindre belopp deltaga i hyllningen.

Svar utbedes snarast möjligt genom insändandet av postgiroblankett.

Göteborg i oktober 1940.

Fig. 5. Även ett upprop av denna nobla karaktär har använts för att förvara en lav eller mossa i. Uppropet gäller en av Sverige stora upptäcktsresanden, Carl Skottberg.

åtskilliga tusen kollekter i GB ditförda långt tidigare. Det har jag kunnat konstatera under den tidigare inläggningen av Lars Arvidssons samling. Utomordentligt flitiga var de båda bröderna emellertid, och deras gärning är utan tvivel mycket betydelsefull. De hade personlig kontakt med kända lichenologer, Einar Du Rietz och Gunnar Degelius bland andra, men det lär inte ha varit alltför lätt att vinna deras förtroende. När bekantskapen väl hade inletts, så lär den dock ha varit fruktbärande för alla parter. Från omkring 1915 och fram till sin död 1949 hade Sixten en livlig brevkontakt med framstående botanister, såväl i Sverige som utomlands. Enligt Per-Arne Anderssons uppskattning kan bröderna ha bidragit med mellan sjutusen och åtta tusen ark pressade kärlväxter, och mellan femton tusen och tjugo tusen moss- och lavkollekter. Den äldre brodern Carl avled 1936. För den intresserade kan meddelas att Bäckeboken, som går att låna på bibliotek, innehåller en samlad, mycket rikhaltig beskrivning av brödernas verksamhet.

I Boråssamlingen kan man notera åtskilliga kända namn utöver de ovan nämnda, inte bara från Västsverige. Lichenologer, kända för viktig forskning och stort kunnande, från hela Sverige förekommer. Dessutom en del välkända utländska insamlare och forskare. Sammanlagt 148 insamlare har bidragit till det vi sålunda fick från Borås museum.

På Lars Arvidssons inrådan publiceras i alfabetisk efternamnsordning de mest välkända och meriterade namnen här nedan. Sist några av de utländska insamlarna som lämnat material till Boråssamlingen.

Jag måste också få nämna de samlingar utöver ”Boråsklustret” som vi haft glädjen att få ta hand om i GB under de senaste fem åren. Jag tror att jag får med de viktigaste om jag nämner Leif och Anita Stridvall, Svante Hultengren, Vilhelm Gillner, Yngve Eliasson, Staffan Wall, och under sistlidna året, stora samlingar från Björn Nordén, och

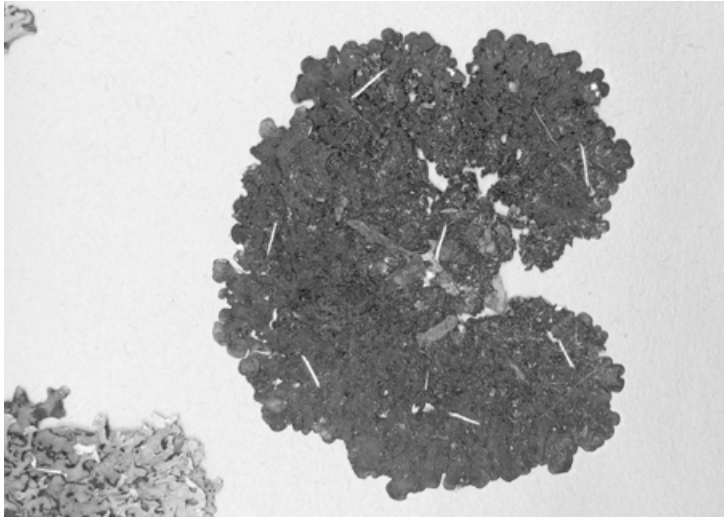

Fig. 6. Solveig Mellander hade för vana att sy fast sina lavar på arken. Det går ju bra med blad- och busklavar, men skorplavarna då.....

den sent bortgångne Sven Bergqvist.

Ibland har jag slitit håret i förtvivlan då tolkningssvårigheter, både vad gäller insamlingslokaler såväl som väldigt ”drivna” och högst personliga handstilar (ibland rent ut sagt, rena krafset!) har gett mig problem. Allt sammanvägt är mitt herbariejobb dock väldigt trevligt! Då jag på grund av kroppsliga defekter i form av allvarliga artroser i olika leder, samt nervklämning i kotpelaren, under de senaste åren nödgats avstå från så gott som allt fältarbete, är det dubbelt viktigt för mig att få tillfälle att umgås med de kära lavarna på detta sätt. Att ha tillgång till hela GB för att kika och jämföra med eget material är fantastiskt. Att ofta ha Lars i närheten för att fråga och diskutera är ett extra plus. Slutligen kan jag meddela att man från universitetets sida uttalat stor tacksamhet och även visat mig uppskattning genom fin bokpresent och blomster. Glädjande naturligtvis, och en stimulans att fortsätta så länge hälsan medger.

Boråssamlingens svenska insamlare i urval:
Olof Gotthard Blomberg, Gustav Einar Du Rietz, Herman Gustaf Falk, Karl Bror Jakob Forssell, Thore Magnus Fries, Johan Hedlund, Pehr Johan Hellbom, Johan Hulting, Adolf Hugo Magnusson, Gustaf Oskar A:son Malme, Gunnar Nilsson (senare Degelius), Rolf Santesson, Carl Stenholm.

Utländska insamlare:
Johan J. Havås, J. A. Philipp Hepp, Otto Jaap, Eugène Monguillon, Johan Müller (Arg.), Heinrich Sandstede.

Slutligen vill jag tacka Lars Arvidsson för hans granskning av artikeln, för hans välvilliga råd, och påpekande av tokigheter som förhoppningsvis nu är borta.

Missa inte SLF’s höstexkursion till de artrika ängena och alvarmarkerna på Gotland 16–18/9!

Lördag
Förmiddag: Hall-Hangvar alt. Hejdeby Hällar
Artrika alvarmarker med intressanta arter knutna till vittrade kalkblock, bl.a. gotlandsknagglav, öländsk tegellav, falsk guldskivlav. Eventuellt hinner vi även leta cinnoberfläck och andra epifyter i området.

Eftermiddag: Alvarmarker vid Ormhällar-Bromyr
Oinventerat Natura 2000-område där det bör finnas spännande stenlavar.

Söndag
Förmiddag: Fide prästänge och kyrka
Många speciella lavar finns i trakten, bl.a. *Belonia nidarosiensis*.

Eftermiddag: Brunnsrar
Intressant lavflora med oceaniska drag. Bland annat finns jättelav, blylav och lunglavsknapp i området.

Anmälan senast 15/8 till Michael Tholin eller Dennis Nyström
Via mail: micketho88@yahoo.se, dennis_ny90@hotmail.com.
Via telefon: Michael: 0702-817292. Dennis: 0706-268836.

Båtresan bokar ni själva via www.destinationgotland.se
Boende på campingen bokar exkursionsledarna efter sista anmälningsdag. Vill Du/Ni ha annat boende så meddela det vid anmälan.

Programmet är preliminärt och mindre justeringar kan förekomma.

Väl mött,
Michael Tholin och Dennis Nyström

Lavbulletinen
Häfte nr 1 - 2016
ISSN 1651-6435

Innehåll

3 Förord
4 SLF:s höstexkursion 2015
14 Frostig asplav - ett porträtt
16 Cinnoberfläck åter i Skåne
22 Storsporig päronlav i Halland
26 ”All you need is lav”
35 SLFs till Gotland i höst